

УСТОЗЛАРДАН КУЧ ОЛИБ...

Кичик бир томорқада турли сабазавотлар экаётган киши адашсаю, турли касаллик ё ҳашаротлар экин-га зиён келтирса, у дарров бирор танишига ё фермерга мурожаат қилади, дардини дoston қилиб маслаҳат сўрайди. Томорқачиликнинг билимдонига айланган киши бўлса дарров китоб varaқлайди, интернетга мурожаат қилади ё махсус дўконга боради. Минглаб гектар ерга кўз тиккан ё давлат аҳамиятига эга бўлган ишга қўл уриб, турли қишлоқ хўжалик маҳсулотларни импорт- экспорт қилишга киришган кишилар муаммога дуч келса нима қилсин? Улар карантин ҳашаротлару зарарли организмлардан, ўсимликларни ҳимоя қилиш борасидаги янгиликлардан нечоғлик хабардор? Кичик бир томорқага кўз тиккан киши нари борса бой берилган маҳсулот деҳқон бозордан сотиб олиши, ўрнини қоплаши мумкин. Афсус, бу йил омад юришмади, дея ўзига тасалли бериши ҳам аниқ. Давлат-чи, аҳолини йилбўйи арзон ва сифатли маҳсулот билан таъминлашга масъул саналган ҳукумат-чи? Бу идоралар учун қўл силтайдиган, шунчаки оддий саналган вазифанинг ўзи йўқ. Ўсимликлар карантини ва уларни ҳимоя қилиш тизими давлат сиёсати даражасига кўтарилгани ҳам аслида шундан. Давр талаби, ҳаёт эҳтиёжи туфайли бугун қайта ва қайта 110 йиллик тарихга эга бўлган Ўсимликлар карантини ва ҳимояси илмий-тадқиқот институтида олиб борилаётган илмий изланишлар самараси кўпчилик эътиборига тушган. Ўтган йиллар ичида бу даргоҳда шу қадар кўп изланишлар, илмий тажрибалар ўтказилдики, уларни дабдурустдан санаб чиқиш мушкул. Қисқа қилиб айтганда эса институт ўз зиммасига юклатилган вазифасини ҳар қанча иқтисодий қийинчиликлару турли муаммоларга дуч келмасин самарали уddалаб келмоқда.

Мазкур даргоҳ илк бор тилга тушган 1911 йил серкуёш ўлкамиз – Туркистон Чор Россиясининг мустамлакаси эди. Сиёсий – иқтисодий ўлчовлар, халқнинг яшаш тарзи, илмга бўлган муносабат жуда мураккаб бўлган кунларда Тошкент шаҳрида таниқли энтомолог-олим В.И.Плотников ташаббуси билан Туркистон энтомологик станцияси ташкил этилади. Дастлабки илмий изланишлар, кузатувлар шу тариқа бошланиб кетади. Аслида бу тарихий зарурият эди. Ўлка Россиянинг жуда арзон хом ашё етказиб берадиган мустамлака ерлари эди. Ишчи кучи арзон ва пахтаю ғалла ҳамда бошқа фойдали маҳсулотлар етиштириш учун жуда ўнғай ерга эга бўлган Туркистон ўлкасида ҳосилдорликни янада ошириш кўпчиликни, хусусан рус зодагонларини туну кун ўйлантирган. Шу тариқа ўсимликларни турли касаллик ва зарарли ҳашаротлардан ҳимоя қилиш долзарб масала сифатида намоён бўлди. Ўнлаб олимлар шу даргоҳда ишлаб турли йўналишларда тадқиқотлар олиб боришди. 1925 йилга келиб Ўзбекистон ўсимликларни ҳимоя қилиш станцияси ташкил этилиб, 1931 йилда бу станция Бутуниттифоқ пахтачилик институти таркибига киритилди ҳамда Ўсимликларни ҳимоя қилиш марказий лабораторияси, деб атала бошлади ҳамда ЎзҚХФА Президиумининг 1957 йил 27 сентябрдаги 3-сонли қарори билан Ўсимликларни ҳимоя қилиш илмий-тадқиқот институтига айлантирилди.

Шу тариқа институт ўз йўналиши бўйича республикамизда таянч илмий марказга айланди. В.В.Никольский (1929-1931), С.Қаюмов (1932-1937), З.А.Осипенко (1937-1939), А.Журавская (1939-1944), К.И.Мирпўлатов (1944-1962) сингари таниқли олимлар жуда мурраккаб сиёсий жараёнларда ха-

тога йўл қўймай, адашмай, институт фаолиятига раҳбарлик қилишди. Институтда олиб борилган илмий тадқиқотлар шўролар ҳукумати қутирган, ёвуз-лиги туфайли буюк олимлар қатағон қилинган ўтган асрнинг 37- йилларида ҳам, уруш олови гувиллаган даврда, ундан кейинги очарчилик, қаҳатчилик ҳукм сурган, инсон қадрию қиммати пўчоқдай баҳоланган йилларда ҳам бир зум бўлсин тўхтаб қолмади. Институтнинг фидойи олимлари ўсимликлар оламида, ҳашаротлару зарарли микроорганизмларни кузатган ҳолда яшади. Ўнлаб олимлар эришган ютуқларига кўра давлат мукофотларига сазовор бўлишди. Республикамизнинг ўсимликларни ҳимоя қилиш тизимида юзлаб, минглаб янгиликлар, оқилона илмий тавсиялар яратилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 24 октябрдаги “Ўсимликларни ҳимоя қилиш ва қишлоқ хўжалигига агрокимёвий хизматларни кўрсатиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2640-сонли қарорига кўра, Ўсимликларни ҳимоя қилиш илмий-тадқиқот институти масъулияти чекланган жамиятига ўзгартирилди. Тадқиқотлар жараёнида хорижлик ёш тадқиқотчилар ҳам иштирок эта бошлади. Таниқли олимлар ўз тажрибаларини бевосита вилоятларда, фермер хўжаликлари далаларида ўтказишга киришди. Республика илм-фан соҳасида юз берган беқиёс ўзгаришлар институт ҳаётига ҳам янгиликлар олиб кирди. Мазкур даргоҳда илмий ишлар йўналишлари янада бойиди, ёш тадқиқотчиларни рағбатлантириш тизими вужудга келиб, бу ўзгаришлар устоз- шоғирд тамойили асосида янада самарали илмий изланишлар олиб боришга туртки берди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 3 февралдаги «Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар тизими ҳамда замонавий хизматлар кўрсатишни янада ривожлантириш тўғрисида»ги ПФ-6159-сонли фармони ҳамда 2021 йил 3 февралдаги “Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар миллий маркази фаолиятини ташкил этиш тўғрисида»ги ПҚ-4975-сонли қарори билан Ўсимликларни ҳимоя қилиш илмий-тадқиқот институти сифатида қайта ташкил этилди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 июлдаги “Республикада ўсимликлар карантини ва ҳимояси тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-6262-сон фармони ва ПҚ-5185-сонли қарорига асосан Ўсимликлар карантини ва ҳимояси агентлиги тизимида Ўсимликлар карантини ва ҳимояси илмий-тадқиқот институти этиб қайта ташкил этилди. Шу ўринда институтнинг ўтган аср 60-йилларидан кейинги ҳаётида муҳим ўрин тутган, мазкур даргоҳга раҳбарлик қилган фидойи кишиларни тилга олайлик. Б.Г.Алеев (1962-1965), С.Н.Алимухамедов (1965-1993), И.С.Урунов (1993-1995), Н.М.Махмудходжаев (1995-1997), М.И.Рашидов (1997-2004), Р.О.Очилов (2004-2007), А.У.Саъдуллаев (2008-2016), В.Н.Муҳитдинов (2017), А.Тошмуродов (2018), З.А.Пўлатов (2019), А.Б.Учаров (2019), К.Ш.Маматов (2019-2021), Х.М.Шукуров (2021), А.Р.Анорбаев (2021 йил 13 октябрдан раҳбар).

Дунёга машҳур таниқли олимлар В.В.Яхонтов, В.Н.Невский, М.А.Каримов, Р.А.Олимжонов,

Н.Г.Запрометов, Ф.М. Успенский, К.И.Ларченко, Ф.А.Степанов, С.А.Журавская, З.К.Одилов, Ш.Т.Хўжаев, А.Марупов, Ф.А.Гаппаров, Х.Яхёев, Қ.Бобобековларнинг ҳаёти ва илмий фаолияти, эришган ютуқлари мазкур институт билан чамбарчас боғлиқдир. Афсуски, ҳаёт ўткинчи, юқорида биз тилга олган устозларнинг аксарияти бугун орамизда йўқ, аммо улар яратган китоблар, монографиялар, илмий мақолалар ўз аҳамиятини йўқотмаган, илм аҳли учун жуда асқотмоқда. Шогирдлар устозларидан миннатдор бўлиб уларнинг шарафли ишларини давом эттирмоқда. Ҳар бир илмий ютуқ, эришилган кашфиёт ортида бир гуруҳ олимлар маслаҳати, ёшларнинг шижоати, аниқ мақсадни кўзлаган сабр-бардошли инсон меҳнати ётганлигини эътиборга олсак ўсимликлар карантини ва ҳимоя билан боғлиқ муаммоларга умрни бағишлаш нечоғлик шарафли эканлигини сезасиз.

Бугун институт лабораториялари, профессорлари таниқли олимлар ишхонаси илмга, билимга чанқоқ ёшларга тўла. Негаки, институт аҳли ўз қобилигига ўралиб қолгани йўқ, дунёдаги ўнлаб илмий даргоҳлар билан узвий алоқалар ўрнатган, халқаро анжуманларда иштирок этмоқда, шунингдек ҳукуматимиз кўмаги, агентлик маслаҳатияти институт раҳбарларининг ташаббуси билан халқаро илмий тадбирлар ташкил этиляпти. Бу ҳеч шубҳа йўқки, яқин келажакда ўз мевасини беради ва институт олимларининг ютуқларини дунёга олиб чиқади.

Эргашев Иброҳимжон Кенжабаевич,
Ўсимликлар карантини ва ҳимояси агентлиги
раиси.

ИНСТИТУТ – 110 ЙИЛ

ЮТУҚЛАР КЎП, ИСТИҚБОЛ ПОРЛОҚ

Дунёга танилган олимлар, фан докторлари, профессорлар, самарали меҳнат қилаётган нуфузли илмий даргоҳ – Ўсимликлар карантини ва ҳимояси илмий-тадқиқот институтига бундан 110 йил олдин асос солинган. Қишлоқ хўжалик экинлари, касалликлари, зараркунандалари муаммосини ўрганиш мақсадида Россия подшоҳи 1911 йили Тошкент шаҳрида Туркистон энтомологик станциясини ташкил этди ва раҳбарликка иқтидорли олим В.И. Плотников тайинланди.

Ўтган давр ичида станция ва институт томонидан катта ҳажмдаги илмий-тадқиқот ишлари бажарилиб, биринчи навбатда чигирткалар муаммосига эътибор қаратди. Ғўза, ғалла, сабзавот, боғ ва токзорларнинг зараркунанда, касаллик ва бегона ўт масаласи ўрганилди ва шу асосда самарали кураш усули ва воситалари тавсия этилди.

Бу борада 1925 йили станция қошида ташкил бўлган энтомология лабораториясининг ўрни алоҳида тилга олинади. Бу лабораторияда ҳашарот ва ўргимчаккана билан боғлиқ барча тадқиқотлар ўтказилган. Профессорлар В.И.Плотников, И.В.Васильев, В.В.Никольский, М.И.Кособуцкий, В.В.Яхонтов,